

ШКОЛА У СЕРЕДНЬОВІЧІ

Виконавець: Едуард Ахадов

- ▣ **Особливості освітньо-виховної практики та педагогічної думки в епоху середньовіччя. Виникнення університетів.** Епоха середньовіччя охоплює період V — початок XVI ст. Від Римської імперії вона успадкувала християнську релігію в її західному різновиді — католицизм (з 1054 р.). Християнська церква стала головною ідеологічною силою, яка визначила розвиток культури.
- ▣ Церква різко негативно сприйняла античну культуру, вважаючи її гріховною. Аскетизм, ставши офіційною ідеологією, проповідував байдужість до світських благ і покору владі. Краса природи, мистецтво, втіхи особистого життя, допитливість розуму — все це було оголошено владою диявола. Людина розглядалась як гріховна істота, її тіло — як темниця для душі, яку слід звільнити, молитися, молитися

- ▣ В епоху середньовіччя у Західній Європі склалося кілька типів виховних систем. Серед них вирізнялося церковне (духовне) виховання, що здійснювалося в християнській сім'ї та в церковних школах, на той час найпоширеніших (парафіяльних, монастирських, соборних), латинською мовою. Учні спершу зазубрювали молитви і псалми, а відтак вчилися читати релігійні книги, писати, співати, вивчали арифметику (не далі 4 дій). Навчали катехізис-ним методом (запитання і відповіді). Учні запам'ятовували відповіді на запитання, не замислюючись над їх змістом.
- ▣ Незнання психіки дитини, відсутність елементарних знань з методики призводили до того, що учням втовкмачували в голови навчальний матеріал за допомогою різок та інших тілесних покарань.
- ▣ Опанувавши елементарні знання, кращі учні монастирських і соборних шкіл вивчали «сім вільних мистецтв», які поділялися на дві частини: тривіум (граматика, риторика, діалектика) і квадривіум (арифметика, геометрія, астрономія, музика). Вершиною навчання вважалось богослов'я. Незважаючи на релігійний характер навчання, ці школи сприяли поширенню письменності, підвищенню загальної культури населення країн Західної Європи.

- ▣ Діти світських феодалів здобували лицарське виховання, що ставило за мету сформувати в майбутнього лицаря («пана землі і селян») кріпосницьку мораль, навчити поводитись у «вищому товаристві» і дати військово-фізичну підготовку. В основу світського виховання лицарів було покладено вивчення «вільних благочестей» (ізда верхи, стріляння з лука, метання списа, фехтування, плавання, полювання, гра в шахи, вміння складати і співати пісні).
- ▣ До 7 років діти феодалів (хлопчики) виховувались у сім'ях, а з 7 до 14 років — виконували обов'язки пажа при дружині сюзерена; від 14 до 21 року вони були зброєносцями сюзерена, а відтак їх урочисто посвячували в лицарі. Серед них було чимало неписьменних і брутальних людей.
- ▣ Міські купці та ремісники домоглися відкриття для своїх дітей гільдійських і цехових шкіл, в яких навчали рідною мовою. Ці школи мали своїм завданням допомогти дітям у їх майбутніх торговельних справах та в розвитку різних ремесел. Згодом гільдійські та ремісничі школи було перетворено на міські початкові школи, що утримувалися на кошти міського самоврядування (магістрату). Учні навчали читати, писати, лічити та релігії. Виникнення таких шкіл було прогресивним явищем, оскільки руйнувало монополію церкви у шкільній справі. Церква боролася проти їх поширення, але зупинити їх розвитку вже не могла.

- ▣ Виховання дітей селян мало практичний характер. Ним займалися батьки у повсякденній праці в хаті, на городі, на полях.
- ▣ Виховання й освіта жінок також мали становий характер. Дівчата знатного походження виховувались у сім'ях або в пансіонах при жіночих монастирях, їх вчили читати й писати, а в пансіонах — ще й латинської мови, благородних манер. Дівчата з непривілейованих станів набували вдома вміння вести господарство, навчалися рукоділля та релігійних настанов.
- ▣ У середньовіччі зі Сходу починають проникати єретичні вчення, спалахують релігійні дискусії. Церква намагається опанувати досягнення в галузі логіки й спрямувати їх на боротьбу з противниками релігійних догм. Так починає розвиватися схоластика (від грецьк. *zspoie* — школа), яка прагне примирити розум з релігією. Схоластика — система мислення, яка полягає у застосуванні законів формальної логіки для обґрунтування релігії, її виявом у навчанні було переважно вивчення формально-логічних доведень певних релігійних положень, Розвиваючи витонченість розуму, схоластичне навчання водночас придушувало самостійність мислення.
- ▣ Схоластика сприяла розвитку абстрактного мислення, але це була лише гімнастика для розуму, вона не розвивала інтересу до реального світу, до природничих наук.

- ▣ Учені, невдоволені тим, що церковні школи ігнорували нові знання, що не відповідали догматам віри, у XII ст. почали об'єднуватись у позацерковні спілки. Вони стали ініціаторами створення вищих спеціальних шкіл — університетів. Перші університети було відкрито в Болоні (1158), Оксфорді (1168), Кембриджі (1209), Парижі (1253), Празі (1348) та в інших містах Європи. Ці освітні заклади мали самоврядування і користувалися певною автономією щодо церкви, феодалів і міських магістратів.
- ▣ У середньовічних університетах було чотири факультети: артистичний (підготовчий) з терміном навчання 5 — 7 років, упродовж яких вивчали «сім вільних мистецтв», юридичний, медичний і богословський (термін навчання 5 — 6 років). Після закінчення артистичного факультету студенти могли вступати на інші факультети. Особи, які закінчували цей факультет, діставали ступінь «магістра мистецтва». Особи, які закінчували повний курс навчання в університеті (11 — 13 років), здобували вище звання — «доктор наук».
- ▣ Основними методами занять в університетах були лекції та диспути. Студенти виконували багато вправ і писали письмові роботи — трактати.
- ▣ Середньовічні університети сприяли розвиткові міст, певною мірою підготували культурний дух епохи Відродження.

- ▣ Школа і педагогічна думка в Європі в епоху Відродження та Реформації
- ▣ Розвиток виробництва і розпад феодалізму в країнах Західної та Центральної Європи в XIV – XVI ст. зумовили розквіт науки, техніки, культури і мистецтва. Цей період називають епохою Відродження.
- ▣ Характерною його рисою є гуманізм, який підносить людину в суспільстві, бореться проти її приниження. Відповідно гуманістична педагогіка характеризується повагою до дітей, запереченням фізичних покарань, прагненням до вдосконалення здібностей дітей.
- ▣ Гуманісти значної уваги надавали фізичному та естетичному вихованню дітей, вивченню рідної, грецької й латинської мов, математики, астрономії, механіки, природознавства, географії, літератури, мистецтва. Вони вважали, що в процесі навчання й виховання діти повинні активно мислити, самостійно пізнавати навколишній світ, а тому навчально-виховний процес треба зробити привабливим для них, широко використовувати наочність, проводити прогулянки, екскурсії та ін. Діти повинні навчатися рідною мовою. Жінки мають право навчатися в різних типах шкіл.

- ▣ Серед тогочасних мислителів вирізняється Еразм Роттердамський (1469 – 1536) — відомий нідерландський письменник-педагог, один з видатних гуманістів епохи Відродження. У своїх памфлетах «Похвала глупоті» та «Розмови запросто» гостро висміює середньовічні школи і виховання, католицьке духівництво, критикує схоластику, формалізм у навчанні, паличну дисципліну і брутальність учителів. Навчання, на його думку, має бути легким, приємним, урахувати інтереси дітей, розвивати їхню активність і самостійність. Його книга «Молодим дітям наука» містить до 600 правил, важливих для юнацтва (наприклад, «Не будь надмірно цікавим до чужих справ»).
- ▣ Італійський педагог Вітторіно да Фельтре (1378 – 1446) створив школу «Будинок радості», якою уславився як «батько гуманності» і як перший учитель нового типу. Він першим втілював ідею школи на природі, про яку згодом говорили і мріяли багато педагогів. Школа була розташована на березі мальовничого озера, серед алей і фонтанів. Стіни палацу прикрашали фрески із зображенням дітей. Тут виховувалися діти вищої аристократії. Велика увага приділялася фізичному та розумовому вихованню (вивчали грецьку мову та літературу, математику, астрономію, природознавство, логіку, метафізику, музику, живопис).

- У школі не було тілесних покарань, виховання здійснювалося на особистому прикладі вихователів і наглядом за дітьми.
- Французький письменник Франсуа Рабле (1494 – 1553) у романі «Гаргантюа і Пантагрюель» гостро критикував схоластичне виховання дітей і молоді, прагнув показати, яким має бути гуманістичне виховання. На відміну від зубрячки і схоластики, що панували в тогочасних школах, він пропонував будувати навчання на зацікавленості дитини навколишнім середовищем.
- Вивчення дітьми природи під час прогулянок, бесіди про предмети, що їх оточують, відвідування майстерень та ознайомлення з трудовою діяльністю людей – усе це, на думку Рабле, поглиблює знання дитини, розвиває її мислення та активність. За такої системи навчання

- Французький мислитель-гуманіст, представник філософського скептицизму Мішель Монтень (1553 – 1592) у творі «Досліди» виступав проти схоластичного зубріння у навчанні, пропонував розвивати у дітей критичне мислення, обґрунтовував необхідність їх всебічного розвитку. Особливу роль відводив моральному вихованню, яке слід здійснювати не моральними повчаннями, а прикладом і моральним вправлянням. Вважав, що молода людина повинна рости фізично здоровою, загартованою, вміти володіти зброєю.
- Освіта, на думку Монтеня, має поєднувати принцип свободи (учень мусить сам просівати крізь сито власного розуму все, що йому викладають), принцип чуйності та відповідності (слід зважати на душевні й розумові нахили дитини, дати їй можливість висловитися, спрямовуючи і виправляючи її), підтверджувати навички освіти практичною діяльністю, а результати навчання — своїм життям.
- У творі «Золота книга про найкращий лад і про новий острів Утопія» англійський соціаліст-утопіст Томас Мор (1478 – 1535) обстоює необхідність надання всім громадянам можливості «духовної свободи і освіти». Критикуючи економічний і політичний лад в Англії, змалював картину виховання й освіти дітей та молоді на фантастичному острові Утопія. Тут усі люди працюють, держава піклується про освіту і виховання громадян, які навчаються рідною мовою, вивчають арифметику, геометрію, природознавство, астрономію, діалектику, музику.

- Вчителі використовують наочні посібники, велика увага приділяється фізичному вихованню, гімнастичним та військовим вправам. Діти працюють разом з дорослими, опановують землеробство, ремесла. Дорослі мають можливість займатися самоосвітою, до їхніх послуг бібліотеки та музеї. Чоловіки і жінки мають рівні права й можливості для здобуття освіти. Таким чином, Мор проголосив принцип загального навчання, вимагав однакової освіти для чоловіків і жінок, самоосвіти дорослих, спробував усунути суперечність між фізичною і розумовою працею.
- Італійський мислитель Томазо Кампанелла (1568 – 1639) у творі «Місто Сонця» у фантастичній формі показав життя людей в соціалістичній державі, верховним керівником якої є вчений – «Сонце» (метафізик). Його помічники – «Мон» (могутність), «Сін» (мудрість), «Мор» (любов) керують обороною, економікою, наукою, мистецтвом, сімейно-побутовими справами. Усі громадяни працюють, займаються самоосвітою, відвідують бібліотеки, музеї, картинні галереї.
- Освіта і виховання зосереджені в руках верховного правителя та його помічників. Діти виховуються у спеціальних групах під керівництвом нянь-виховательок, у школах вивчають науки рідною мовою, займаються гімнастичними вправами (ігри, біг, метання диска), працюють у майстернях (взуттєвій, ковальській, столярній, художній та ін.), у полі, на городі. На думку Кампанелли, навчання і виховання мають бути такими, щоб із шкіл не виходили «дармоїди і злодії».

- ▣ Протести гуманістів проти змісту й методики схоластичної освіти не могли істотно вплинути на діяльність середньовічної школи, яка залишалася під впливом католицької церкви. Почату гуманістами боротьбу продовжили представники Реформації: Ян Гус (Чехія), Мартін Лютер і Томас Мюнцер (Німеччина).
- ▣ Мартін Лютер (1483 – 1546) — засновник протестантизму, очолив освітній рух, основна мета якого — за допомогою держави звільнити освіту від надмірного впливу церкви, підняти роль освіти, створити для неї кращі умови та можливості для її отримання. Свої погляди на школу і виховання Лютер докладно виклав у посланні «Бургомістрам усіх міст німецької країни про влаштування та утримання християнських шкіл» (1524). Передусім він вимагав від уряду змусити громадян віддавати дітей до школи.

- ▣ Початкова школа, на його думку, — це насамперед школа релігійного настановлення в дусі протестантизму, в якій діти навчаються читання, письма, лічби, закону Божого і церковних співів. Він детально визначив обсяг релігійного навчання, взявши за основу складений ним новий катехізис, запровадив недільні заняття священників з дітьми за катехізисом. Для шкіл підвищеного типу Лютер пропонував вивчення латинської, грецької, єврейської мов, історії, діалектики, природознавства, математики і музики. Нововведенням стало фізичне виховання.
- ▣ Боротьба проти католицизму сприяла не лише виникненню і поширенню різних протестантських шкіл, а й єзуїтських шкіл, які пропагували католицизм. Орден єзуїтів, створений 1540 р. іспанським релігійним фанатиком Ігнатієм Лойолою (1491 – 1546), обрав знаряддям боротьби проти прогресу, науки і вільної думки сповідь, проповідь і школу. Єзуїтів не цікавила освіта народних мас. Середні школи-колегіуми вони створювали для дітей феодалської знаті. Виховання в них передбачало зміцнення впливу католицької церкви. Добре оснащення школи, застосування принципу наочності, м'яка (зовні) дисципліна, лицемірно ласкаве поводження з дітьми, доволі широке коло загальноосвітніх знань — нові риси єзуїтського виховання.
- ▣ Діти в цих закладах були позбавлені свободи думки, їм були чужі такі моральні поняття, як гуманізм, честь, патріотизм. У боротьбі з ворогами церкви єзуїти вважали придатними будь-які засоби.

КІНЕЦЬ.

